

Д. Чижевский оценивает опыт Г. Сковороды-писателя только в единстве двух сторон: философской и художественной, как, опять-таки, диктуется принципами барокко, в эстетическом мировидении которого сближены два начала: “научное” (философия) и “художественное” (стиль).

Продолжать примеры едва ли стоит. Общее и различия в подходах каждого из них очевидны и вызваны разными задачами, которые они перед собой ставили. В картине их “собеседования мышления” видится некая научная соревновательность. Не в смысле, конечно, кто громче, сильнее, а намного тоньше, в духе платоновских диалогов, когда каждый из участников предлагает свой подход, а в итоге происходит движение (стремление) к объективной истине. В нашем случае – утверждение обоими учеными высокой роли личностного художественного сознания в диагностике литературного развития.

Литература:

1. Михайлов А. Поэтика барокко: завершение риторической эпохи. – Москва, 2004.
2. Франко І. Збір. творів: У 50 томах. – К., 1976–1986.
3. Чижевський Д. Історія української літератури. Від початків до доби реалізму. – К., 2003.

Катерина Чегаринська (Одеса)

Традиції Івана Франка у висвітленні “вічних” тем в поезії 60–80-х років ХХ ст.

У багатогранній творчій спадщині Івана Франка визначне місце належить його ліриці, що стала найбільшим досягненням українського поетичного слова після Шевченкового “Кобзаря”. Ліричні поезії І. Франко творив упродовж цілого свого життя – і у дні юності, і у зрілому віці, і на схилі літ. Про що б не писав поет, перш за все його цікавили “вічні” теми. І ці ж питання вже на новому розвитку суспільства цікавлять сучасних поетів, які по-новаторськи пишуть про любов і ненависть, добро і зло, святе й гріховне, правду й кривду, молодість та старість, пам’ять і забуття, щастя й горе, дружбу та ворожнечу.

Почнемо з “вічної” та старої, як світ, теми – любові: адже без неї людина не може народитися, а потім – і жити. Любов – “найвищий ступінь емоційально позитивного відношення, що виділяє його об’єкт серед інших і розташовує його в центрі життєвих потреб та інтересів суб’єкта” [3: 198]. Тобто йдеться про любов до Батьківщини, матері, ближнього свого і до мистецтва.

Але найдужче я людей люблю,
Тому судьбу благаю і молю,

Щоб та любов, яка в мені жила,
Бодай хоч крихту щастя принесла,
Хоч крихітку [2: 69].

У цьому зізнанні П. Воронька пізнаємо Франкову віддану, жертвну любов до людей:

Люди, люди! Я ваш брат,
Я для вас рад жити,
Серця свого кров'ю рад
Ваше горе змити [11: т. 1: 57].

Найважче мати в серці любов до людей, адже вона є зазвичай невдячна:

...люди гонять нас, і судять,
І запирають до тюрми,
І висмівають нас, і губять [11: т. 1: 77].

Але справжньому митцеві не потрібна винагорода за його відданість, бо він є “слуга нещасних”, він має працювати “для них словами і руками Без бажань власних, без вдоволень власних!” [11: т. 1: 349]. Інакше жити він не може, оскільки “Живе лиш той, хто не живе для себе, Хто для других виборює життя” [8: 271].

Без людини немає народу, без народу – країни, а без любові народної – Батьківщини.

Україно! Ти для мене диво!
І нехай пливе за роком рік,
Буду, мамо горда і вродлива,
З тебе дивуватися повік... [8: 277]

В. Симоненко веде розмову з Україною, як син з матір'ю. І звучить ця розмова сердечно, “бо Україна виступає не як поняття загального політичного характеру, – ні, вона жива, найдорожча мати, – і їй адресує поет всю любов, стурбованість, відданість і ласку ліричного героя” [6: 373]. Так і А. Малишко, дуже близько до Франківського, щиро, по-синівськи, бажає Батьківщині-Матері:

Хай повік тебе минає,
Даль твою не облягає
Чорна хмара грозова [5: 244].

У цих поезіях впізнаємо Франкову традицію любити рідну землю – “всеплодющу матір” [11: т. 1: 48] понад усе, та заради якої поет “рад був терпіти весь вік у ярмі” [11: т. 1: 65]. Найголовніше, щоб ця любов не була окремою від “Тої другої і святої любові До всіх, що ллють свій піт і кров, До всіх, котрих гнетуть окови!” [11: т. 1: 94].

У народі кажуть, що від любові до ненависті один крок. І хто би міг собі уявити, що І. Франко, в серці якого живе така всеосяжна, жертвна любов, може зробити отой один, та який могучий, крок до ненависті. Кого ж так не любив І. Франко, а згодом і поети ХХ ст.? Передусім, ненавидів поет царів, богів, “беркутів”, жандармів та панів:

За те, що в груді ти ховаєш серце люте,
За те, що кров ти п'єш, на низьких і слабих
З погордою глядиш, хоч сам живеш із них,
За те, що так тебе боїться слабша твар,
Ненавиджу тебе за теє, що ти цар! [11: т. 1: 104]

Наступне, що ненавидів І. Франко та нищівно викривав, – це пасивність, байдужість та егоїзм, які спустошують душу. Каменярським підходом позначені рядки М. Вінграновського, які він пише, неначе вирок проголошує: “не прапор – раб, не прапор – порохня”, а ми самі – “...на Україні хворі Україною, На Україні в пошуках її” [1: 343].

Сто років потому “твердою” каменярською дорогою йшли поети-шістдесятники. “З надмірної любові” [11: т. 1: 57] до Батьківщини, до свого народу народилася в них ненависть до великого зла. Першим, хто відверто заговорив про суспільне зло, був Д. Павличко:

У небесах схоластики
Не видно мислі-ластівки,
Не видно думки-блискавки,
Що бігає навискоки.
Я в інше небо вірую,
Стаю його офірою,
В'яжу петлею мертвою
Все, що йому я жертвую [7: 42].

Як за часів І. Франка, так і за часів А. Малишка велике зло чинила влада. А. Малишко, як і І. Франко, для викриття суспільного зла звернувся до образу птиці. І. Франко змальовує владу в образі беркута, у нього птиця сильна, жадлива, яка жадає людської крові: “облетить світ, і аж о неба звід опреться, І б'є важким крилом. В блакиті він завис недвижний, розпростертий, Мов над життям грізний, невпинний образ смерті” [11: т. 1: 81]. Нікуди подітися від неї, нічого вдіяти з нею не можна, адже “над тобою тож завис беркут нестримний!” [11: т. 1: 81]. А. Малишко вже по-новому змалював режим, який спустошував душі, це – ворон, який “вчора справив іменини, Триста літ минуло, триста літ... Він оглух, осліп, одна скорбота” [5: 65]. Тобто вже нова думаюча генерація покладе край поневірянням свого талановитого народу!

Письменники не тільки викривають зло, але вказують шляхи боротьби з ним. Кожному робити добро, жити по совісті – цього вже замало. У циклі “Паренетікон”

І. Франка в образі багача показана людська ментальність того часу. Герой старанно ставить свічку перед образами, вчасно дань цареві платить, інколи небозі милостиню подає, коли-неколи шматок хліба своєму робітникові кине. "Чи добро ти робиш?" – питається І. Франко. Чи це потрібне зараз твоїм співвітчизникам, коли народ твій в "муках, болях і тяжкій неволі" [11: т. 1: 287].

На новому етапі розвитку суспільства письменники ХХ ст. добро вбачають у вчинках та поведінці кожного громадянина, який сприятиме соціальному прогресу та будівництву здорового суспільства, але, найголовніше – всебічному розвитку особистості [4: 80]. Що як не "материнська" мова сприяє духовному росту людини, що як не мова формує вільну думку нації та вчить гідності.

Ніколи не читала ні книжини
(Де ж узять було?)
Лиш серце, мов кришталеве джерело,
Нанизувало краплю до краплини –
Вінок пісень сплітало для дитини [10: 33].

Наш святий обов'язок не просто знати рідну мову та берегти її, але користуватися нею у всіх сферах життя. А от найтяжчий гріх для громадянина "гребувати отчим домом та рідне слово робити невідомим" [10: 33].

Мільйони людей, мільйони доль – кожен обирає свою стежину, але істина одна. Вона однакова в усі часи: чи то епоха великого Каменяра, чи – поетів-шістдесятників. Для того, щоб осягнути цю добродійність маємо бути

...вільні, мов птахи і діти,
світ любити, неначе птахи і діти,
і літати, мов птахи і діти, –
тільки так треба вчитися жити.

Будьте щедрі, як діти і птиці,
і ласкаві, як діти і птиці,
Прагніть неба, як діти і птиці,
і дивіться на зорі в криниці.

Ми ж самі – із країни дитинства,
із високої долі дитинства.
І душа споконвіку в дитинства,
як у птахів, – крилата і чиста [9: 6].

Настав час істини: осягнувши її, ми отримаємо вічну пам'ять, а не забуття. Пам'ять – це минушина, це – традиції та давні надбання нашого народу, це – слава наших предків. Пам'ять – це "процеси організації та збереження минулого досвіду, що робить можливим його використання в діяльності" [1: 264]. Історична пам'ять пов'язує минуле народу з його теперішнім та майбутнім, вона є "найважливішою пізнавальною функцією, яка лежить в основі розвитку суспільства" [3: 264].

Дракон внизу – то вічне забуття,
Що кожного нагрожусь пожерти.
А та берізка, за яку вчепивсь
Міркуємо спастися від заглади, –
Се людська пам'ять, щира та коротка [11: т. 1: 209].

З віршами І. Франка перегукуються, спільністю мотиву історичної пам'яті твори поетів ХХ ст. Поети-шістдесятники відчують себе і свій народ спадкоємцями козацьких традицій, бачать його лагідну й відважну, віддану Батьківщині душу. Але доводилося писати не лише про велич наших прадідів, а й про війни, голодомори, сталінські репресії.

Партог вчорашній, наче богослов,
Цитує Біблію, а з глибонечі
Пітьми несе між голови старечі
Верховну свічку шпик і грошолов.

Попи московські й сірі кардинали
Знов розпинають так, як розпинали,
Велику землю... Довгі цвяхи б'ють... [7: 85].

Обов'язок нащадків – пам'ятати, що лише той вартий майбутнього, хто знає своє минуле, і той вартий пошани, хто не цурається його.

Література:

1. Вінграновський М. Українське слово. Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст. – К., 1994.
2. Воронько П. Збір. творів: У 4 томах. – К., 1982.
3. Кэррол Э. Изард. Психология эмоций. – Санкт-Петербург, 2000.
4. Краткий словарь по философии / Под общ. ред. И. Блауберга, И. Пантина. – 4-е изд. – Москва, 1982.
5. Малишко А. Грані таланту // Павличко Д. Хліб і стяг. – К., 1968.
6. Непорожній О. Василь Симоненко // Українська література: підручник для 11 кл. – К., 1991.
7. Павличко Д. Ялівець. Поезії. – К., 2004.
8. Симоненко В. Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У трьох книгах. – К., 1994. – Книга третя.
9. Сингаївський М. Заповітний хліб. Поезії. – К., 1982.
10. Степанюк Б. Поетичний триптих. Лірика. Балади. Поєми. – К., 1980.
11. Франко І. Вибрані твори: У 3 томах. – К., 1973.